

Anmeldelser

MARIANNE ALENUS, NANNA DAMSHOLT og BENTE ROSENBECK (red.):
Clios døtre gennem hundrede år. I anledning af historikeren Anna Hudes disputats 1893. Museum Tusculanums Forlag. Københavns Universitet 1994. 280 s. – Bogen er tilegnet dr. phil. Inge Skovgaard-Petersen.

I 1875 fik kvinder adgang til at studere ved Københavns Universitet, men først den 4. marts 1921 kom loven »om lige Adgang for Kvinder og Mænd til Tjenestestillinger og Hverv under Stat og Kommune«. Året før havde kvindelige studerende fået ret til stipendier på lige fod med mændene, men de gamle kollegier var fortsat forbeholdt mænd. Man skal helt frem til 1932, før der med Kvinderegensen blev skabt et kollegium for kvinder. En lang og sejt proces altså. Men studere gjorde de alligevel.

Hvad var de for nogen? og specielt hvad var det for nogen, der blev historikere? Det kan man få svar på i denne fascinerende bog, der rummer brede oversigtsartikler om »Kvindelige historikere og historieforskningen, 1893-1943« (Grethe Jacobsen), »Kvindelige arkivarer 1889-92, en kollektiv biografi« (Grethe Ilsøe), »Kvinder i musealt regi« (Kirsten-Elizabeth Høgsbro), »Omkring Kvinderegensens grundlæggelse« (Inge Lise Pedersen), »Glimt fra Foreningen Kvindelige Akademikers historie« (Marianne Alenius), samt en perspektiverende indledning »Kønnetts grænser« af Bente Rosenbeck. Bogen indeholder desuden en række biografiske skitser af forskellige kvindelige historikere, åbenbart udvalgt for at dække så mange facetter som muligt af de kvindelige historikers virke. Det er altså spændende læsning – også for mænd! Rent faktisk er der også mænd blandt bogens forfattere: Jens Chr. Manniche skriver om Anna Hude og Gerd Callesen om Nina Bang, men ellers er det kvinder om kvinder: Nanna Damsholt om Ellen Jørgensen, Birgitta Odén om Astrid Friis, Ann-Sofie Ohlander om den svenske historiker Ellen Fries, Hanne Rimmén Nielsen om Aagot Lading, Jytte Larsen om Elin Appel og Bente Rosenbeck om Signe Prytz. Der er også en liste over danske kvindelige historikere, der har taget doktorgraden, 17 ialt.

Selvfølgelig kan man ikke få alt og alle med, alligevel savner jeg en artikel om de kvindelige historikers indsats i gymnasieskolen. Her blev langt de fleste ansat, nogle blev endog rektorer og/eller skrev lærebøger, og alle inspirerede de nye generationer af kvinder til at tage historiestudiet op. Jeg savner også en strammere redaktion af stoffet, en fælles læst biografierne kunne være skåret over. Som de er nu, er de meget forskellige og ofte direkte usammenlignelige, f.eks. handler Gerd Callesens afsnit næsten udelukkende om Nina Bang som journalist. Man kunne også nogle gange ønske sig, at forfatterne havde læst hinandens bidrag. Grethe Jacobsen gør således en del ud af Astrid Friis' polemik mod Nina Bangs udgave af Øresundstoldregnskaberne (s. 36-37), men man skal helt frem til Birgitta Odéns bidrag (s. 196), før man bliver klar over, hvor chokeret Astrid Friis i virkeligheden blev over effekten. Først efter Nina Bangs død genoptog Astrid Friis sin kritik. Men det er trods alt småting. Alle bidragene er lødige og informative, og skal jeg endelig fremhæve nogen, må det blive Nanna Damsholts indføjte portræt af Ellen Jørgensen og Birgitta Odéns gennemreflekterede biografi af Astrid Friis. Og så er der jo billederne, alle kvindeportrætterne, unge og gamle, med og uden hat (jvf. s. 76-77)! – En flot bog.

Hvem var de så, disse kvinder, fyldte de i landskabet? Skal man tro de enkelte biografier, i hvert fald som jeg må læse dem, er svaret afgjort ja; skal man tro Grethe Jacobsens gennemgang er svaret nej; de »var med og alligevel ikke rigtig med« (G. J. s. 45). Hvem har ret? Spørgsmålet synes mig væsentligt og også principielt. Det handler om, hvordan kvindehistorie kan og bør skrives. Skal kvindehistorie skrives ud fra et forurettelses- og undertrykkelsessynspunkt, eller skal den skrives med stolthed og glæde? Det forekommer mig, at Grethe Jacobsen meget bevidst skriver ud fra det første synspunkt, i det følgende vil jeg derimod forsøge at argumentere ud fra det andet. Og det vil jeg i hovedsagen gøre ud fra de oplysninger, der bringes i bogen. Det er klart, at jeg hermed vælger en bestemt indfaldsvinkel for min læsning af bogen, betinget af min egen situation og interesse, og dermed kommer til at forbigå andre væsentlige aspekter, som en anden læsning ville bringe i centrum. Men sådan er nu engang vilkårene.

Kvinder fik adgang til Københavns Universitet i 1875. »De kvindelige kandidater [i historie] udgjorde 8% af samtlige kandidater før 1904, 20% af kandidaterne i perioden 1905-24 og 16% i årene 1925-40« (G. J. s. 33). Det danske historikermiljø var altså klart mandsdomineret, men var det også kvindefjendsk? Det er der overhovedet ikke noget, der tyder på, snarere tværtimod. Om Anna Hude hører vi således, at alt tyder på, »at hun blev båret frem af sine professorer – Erslev først og fremmest, men

også med god støtte fra Steenstrup. De opfordrede hende til en videnskabelig karriere, støttede hendes arbejde med disputatsen og gav hende udgivelsesopgaver, som dels fungerede som videreuddannelse, dels var med til at udbygge hendes videnskabelige reputation« (J. C. M. s. 153). Hun blev i 1889 »ansat i en videnskabelig stilling i Rigsarkivet, foretrukket for en række andre (mandlige) ansøgere af rigsarkivar A. D. Jørgensen – både fordi hun så klart var den bedste ansøger, og hun ville få vanskeligt ved ellers at få en stilling, som kvinde og som tidligere straffet« (J. C. M. s. 152). At hun opgav en videre videnskabelig karriere efter disputatsen, skyldtes ikke mangel på anerkendelse, men hende selv. Dette gådefulde menneske synes at være gået gennem livet med åben mund (jvf. portrætterne!) og på helt sin egen måde. Maria Nielsen, der senere blev rektor for Rysensteen Gymnasium og skrev en *Lærebog i Nordens Historie For Gymnasiet I-II* (1929-30), fremhævede de gode forhold for de historiestuderende under professorerne Johs. Steenstrup, Kr. Erslev og J. A. Fridericia. »Fra Professorernes Side mærkedes aldrig – forøvrigt heller ikke fra Kammeraternes – andet end, at Ligestillingen var en Selvfølge, noget man slet ikke behøvede at drøfte mere« (B. R. s. 17).

Ellen Jørgensen nød almindelig respekt i hele forskerverdenen (N. D. s. 188-90), og hun var den første historiker, der fik medaljen *ingenio et arti* (G. J. s. 36), Rigsantikvar Olaf Olsen er den anden. Det skortede heller ikke på opmuntring fra professorernes side med henblik på en videnskabelig karriere: både Steenstrup og Erslev opfordrede hende til at søge professorat i 1912 (N. D. s. 183). Nu blev hun ikke professor, og meget ville måske have set anderledes ud, hvis Erik Arup og ikke Aage Friis havde efterfulgt J. A. Fridericia i 1913, og Ellen Jørgensen og ikke Erik Arup var blevet Erslevs efterfølger i 1916. Det er den slags spørgsmål, historikere normalt ikke ønsker at stille, og i hvert fald ikke kan besvare. Men hvorom alting er, så var der jo også mange mænd, der heller ikke blev professorer, selv om de var kvalificerede og gerne ville, der var trods alt kun tre stillinger i hele landet. Ellen Jørgensen »var agtet i historikerkredse og sad fra 1924 til 1931 som redaktør af Historisk Tidsskrift. Det var en periode, hvor bølgerne gik højt mellem personligheder som Erik Arup og Kristian Erslev [Aage Friis?], men der er ingen tvivl om, at Ellen Jørgensen nød det kollegiale samarbejde, som dette arbejde gav anledning til«, skriver Nanna Damsholt (s. 186) og anfører iøvrigt om sit generelle indtryk af Ellen Jørgensens korrespondance: »Fra kollegaen Elisabeth Hude findes et taknemmeligt brev fra Julen 1943. Det er skrevet efter at E. Hude er blevet færdig med sin bog om Caroline Schlegel. »De har jo saa tit præket, at man burde lave noget selv og ikke

altid bare arbejde for andre«. Jeg er ikke i brevene stødt på andre bemærkninger om kvindeproblemer eller refleksioner over kvinders stilling i historikermiljøet, men Ellen Jørgensen må vel have reflekteret over dem? Det ansigt hun vender mod verden viser en munter, flittig, samvittighedsfuld kvinde, tilfreds med sit liv, klar over eget værd« (N. D. s. 190).

Astrid Friis blev til gengæld professor, endog den første kvindelige af slagsen i Danmark. Og der er noget, der tyder på, at hun har reflekteret mere over det at være kvinde i et mandemiljø, måske fordi hun selv satsede så hårdt på en videnskabelig topkarriere, at hun i mange år levede som free-lance historiker? I hvert fald kommenterer hun i et udateret kort til Ellen Jørgensen kvindernes særlige stilling i historikermiljøet. Anledningen er, at hun netop selv er blevet optaget i Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie, og hun skriver, at det betød mere for hende da Ellen Jørgensen som den første kvinde blev optaget. Hun tilføjer: »Forøvrigt synes jeg, at det med Aarene gaar saaledes, at man tænker mindre og mindre over, at det dog er noget særligt, naar en Kvinde opnår den Slags Anerkendelse« (N. D. s. 190). Birgitta Odén beretter en personlig erindring: »Min egen forskning låg ämnesmässigt nära hennes, men hon behöll trots det under alla år en tydlig distans. Endast vid ett enda tillfälle – efter Sture Bolins oväntade bortgång 1963 – bröt hon distansen, när hon uppmanade mig att söka professuren efter hennes vän och vapenbroder. Då talade hon öppenhjärtigt men kärvt om plikten att vara en forskande kvinna i manssamhället. Det var båda en rättighet och en skyldighet och det krävde sina offer. Men det var mödan värt« (B. O. s. 204).

Nina Bang opgav en videnskabelig karriere til fordel for journalistik og politik. Her drev hun det vidt. I 1924 blev hun undervisningsminister, Danmarks – ja måske verdens – første kvindelige minister (G. C. s. 166). Ingen tvivl om at hun fylder ministerstolen ud (portrættet sst.)!

Grethe Jacobsen karakteriserer kvindernes forskning således: »Generelt falder de kvindelige historikers forskning i perioden 1893-1943 inden for »nye« grene, som økonomisk historie, eller noget oversete (og måske heller ikke så prestigepregede) områder som religion, uddannelse, kunst- og boghistorie. Det virker som om de kvindelige historikere valgte emner, hvor de kunne betræde nye men sikre veje, der var acceptable for den danske autoriserede historikerverden. Et emne, der ikke var acceptabelt, var kvindehistorie, i hvert fald ikke, hvis man var kvinde« (s. 40). Og i det følgende mere end antydes det så, at det var Johs. Steenstrups bog om *Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til Vor* (1917), der havde en væsentlig del af skylden. Bag denne karakteristik

synes at ligge den opfattelse, at enhver kvindelig historiker naturnødvendigt vil skrive kvindehistorie, hvis blot hun får lov. Når de ikke skrev kvindehistorie må det altså være, fordi miljøet effektivt blokerede det. Den meget nærliggende tanke, at de ikke skrev kvindehistorie, fordi det ikke interesserede dem, synes end ikke at have strejft forfatteren. Man ser det særdeles tydeligt hos Astrid Friis. Hun var som ovenfor nævnt meget opmærksom på sin rolle som kvinde i et mandssamfund (se yderligere B. O. s. 201-204), og presset på hende for at gøre en indsats indenfor kvindehistorien må have været stort efter at hun blev professor, skriver Birgitta Odén. Hun gjorde det bare ikke, bortset fra et par populærvidenskabelige ting, som hun blev bedt om. Det interesserede hende åbenbart ikke, og hun behøvede da i hvert fald ikke at være bange for Steenstrup, eller nogen anden. Og læser man Ellen Jørgensens to bøger om historieskrivningen i Danmark, fornemmer man ikke, at hun føler sig som en kvinde, der sidder og skriver om en mandeverden og en mandevidevidenskab. Tværtom forstår man, at hun føler sig som led i en lang tradition og et fælles erkendelsesprojekt, som hun omfatter med dyb respekt og kærlighed.

På en måde synes jeg også, at selve beskrivelsen af kvindernes forskningsindsats er noget skævt, eller i det mindste for bedrøvelig. Birgitta Odén skriver om Astrid Friis, at hun »hade valt sina ämnen ytterst vid forskningsfronten och man kan knappast hävda att hon valt sina arbetsuppgifter traditionellt och därför lyckats att bryta igenom murarna« (s. 204). Forskningsfronten er jo normalt ikke det sikreste sted at opholde sig indenfor videnskaben! Og om Ellen Jørgensens disputats skriver Grethe Jacobsen selv, at den »brød nye veje« (s. 35). Disputatsen om helgendyrkelsen i Danmark var udsprunget af arbejdet med en prisopgave, og prisopgaver udskrives normalt heller ikke i perifere eller »sikre« emner. Ellen Jørgensens to bøger om dansk historieskrivning er klassikere, men de er også pionerarbejder. »Og hun oplevede i årene efter udgivelserne i henholdsvis 1931 og 1943 anerkendelsen strømme sig i møde« (N. D. s. 186). – For blot at nævne et par eksempler.

Nå, kvindehistorie blev der jo skrevet alligevel, omend det kom småt igang (ikke mindst sammenlignet med Sverige – A-S. O. s. 207-216). »Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard skrev et populært værk om danske dronninger [det var iøvrigt Johs. Steenstrups forslag, og Ellen Jørgensen følte sig tiltalt ved tanken om at skrive Danmarkshistorie på denne måde: »det ville være et smukt og ejendommeligt Arbejde« – N. D. s. 191], og mens førstnævnte ellers holdt sig helt væk fra emnet, tog Johanne Skovgaard i sine første år som faghistoriker både Dronning Margrethe og Den hellige Birgitta under behandling, dog hovedsageligt

i populær form. . . . Johanne Skovgaard arbejdede ikke ud fra et bevidst kvindepolitisk synspunkt eller fra en teori om kvinders placering i historien Efter 1915 blev hun optaget af arbejdet med den store Sønderjyllandshistorie I 1939 kom den første deciderede kvindepolitiske historie af en kvindelig faghistoriker, nemlig Aagot Ladings *Dansk Kvindesamfunds Arbejde gennem 25 År*. Aagot Lading var aktiv i foreningen og redigerede dens blad, *Kvinden og Samfundet*, fra 1936-1943« (G. J. s. 39). I 1943 skrev hun desuden bogen *Kvindens Stilling i det danske Samfund*. Aagot Lading var den første, der tog kvindehistorien op på en moderne måde. I årene efter færdiggørelsen af bogen om dansk kvindesamfunds arbejde stiftede hun bekendtskab »med en ny, radikalt anderledes strømning i den kvindehistoriske forskning. I den programmatiske artikel »Kvindernes Fortid og Verdens Fremtid« fra 1942 introducerede hun det nye historiesyn, som var et radikalt opgør med fremskridtstænkningen og et forsøg på at gå bagom den kendte historie og fremdrage kvindernes glemte historie« (H. R. N. s. 232-233). Aagot Lading var allerede i sin studietid aktiv inden for Dansk Kvindesamfund og fra sin tidligste ungdom ønskede hun at blive lærer, (sst. s. 222), det blev hun i 1943 på Rysensteen Gymnasium, hvis rektor hun blev i 1950. Der er intet der tyder på, at hun tænkte på en universitetskarriere, så hun kan desværre ikke bruges til at vise, om Universitetet holdt kvindehistorien ude eller det modsatte. Derimod kan man måske bruge Signe Prytz som et eksempel på, at Universitetet ikke stillede sig afvisende overfor mere utraditionelle emner: Hun disputerede i 1941 på en afhandling om *P. H. Ling og hans gymnastikpædagogiske indsats*. Signe Prytz var uddannet historiker, og hendes foretrukne lærer var Erik Arup. Det var imidlertid Albert Olsen, der opponerede på histories vegne og kunne fortælle, »at afhandlingen ikke rigtigt hørte hjemme ved noget bestemt fakultet« (B. R. s. 269). Den anden opponert var Professor Lindhard fra Statens Gymnastikinstitut.

Hvordan måler man »synlighed«, hvordan måler man, om kvinderne var »synlige«? Grethe Jacobsen gør det bl.a. ved en undersøgelse af »den autoriserede historikerverdens hoforgan, *Dansk Historisk Tidsskrift* fra 1887 til 1943« (s. 42). Konklusionen er, at »kvinder var synlige i perioden i *Historisk Tidsskrift*, men på en begrænset plads, og hovedindtrykket er, at tidsskriftet signalerede, ikke at kvinder var blevet en del af den autoriserede historikerverden, men at exceptionelle kvinder og midt i 20erne endog flere på engang kunne accepteres i, hvad der stadig var en mandeverden« (s. 44). Men hvor mange var de egentlig, disse kvinder, på hvilken baggrund var de synlige? Ja, som forfatteren selv (s. 33) har gjort opmærksom på, udgjorde de, når det gik højest 20% af kandi-

daterne. Når de ikke alle skrev begavede artikler i Historisk Tidsskrift skyldes det måske også, at de havde andet at lave. Nogle af dem blev lærere, endog rektorer og skrev lærebøger. Emilie Andersen arbejdede på sine Hansborgske domme og Johanne Skovgaard på sin Sønderjyllandshistorie, Nina Bang skrev i tidsskriftet, når hun ikke lavede politik, Astrid Friis valgte i en periode Scandia i stedet for, men vendte så tilbage i 1942 med artiklen »Rigsrådet og Statsfinanserne i Christian III's Regeringstid« (HT 10 rk. VI, s. 1-140), der er en klassiker. Og Ellen Jørgensen, hvad gjorde hun? Ja, udover at skrive artikler i tidsskriftet og arbejde på sine bøger, leverede hun også »den autoriserede historiker-verdens« svar på en provokatør, nemlig da hun anmeldte første bind af Erik Arups Danmarkshistorie (HT 9 rk. IV, s. 285-297). Derudover redigerede hun rent faktisk tidsskriftet fra 1924-1931. Selve »hoforgagnet« var i kvindehånd! Det var første, men jo ikke sidste gang. Til dette har forfatteren imidlertid også en kommentar: »I bestyrelsen for den Danske historiske Forening var Ellen Jørgensen som kvinde en enlig svale. Hun var medlem fra 1919 til 1942. I løbet af sin bestyrelsestid var hun sekretær og dermed redaktør af tidsskriftet 1924-32 og kasserer 1932-35. Da Ellen Jørgensen ved årsmødet i oktober 1942 udtrådte af bestyrelsen, blev Astrid Friis valgt som sekretær og redaktør af tidsskriftet sammen med Poul [Povl!] Bagge. I 1943 var der således stadig kun en kvinde repræsenteret i den Danske historiske Forenings bestyrelse« (s. 44). I 1939 bestod Den danske historiske Forenings bestyrelse af fem personer, og Ellen Jørgensen blev dette år valgt som formand (HT 10 rk. V, s. 603-604), det var hun til hun i 1942 trådte tilbage. Herefter bestod bestyrelsen stadig af fem personer, Astrid Friis og Povl Bagge blev begge nyvalgt og begge nye redaktører (HT 10 rk. VI, s. 749). 20% er lig med 1/5, man kan derfor ikke påstå, at kvinder var underrepræsenteret i Den danske historiske Forenings bestyrelse. Også siden har kvinder iøvrigt været smukt repræsenteret i bestyrelsen. Astrid Friis fortsatte som redaktør til 1965, hvorefter hun valgtes som æresmedlem af foreningen (HT 12. rk. V, s. 708). I perioden 1974 – 1982 redigeredes tidsskriftet af Inga Floto og Erling Ladewig Petersen. I november 1981 omfattede bestyrelsen, der nu bestod af ni medlemmer, tre kvinder, nemlig Inga Floto og de nyvalgte Signe Isager og Birgit Løgstrup (HT 81, s. 487). I 1994 er Birgit Løgstrup dog den eneste kvinde i bestyrelsen.

Ved mødet med alle disse fascinerende kvindeskæbner slog det mig, hvor mange af dem, der aldrig giftede sig. Som Grethe Ilsøe så rammende skriver: »Der skulle gå 70 år før en gift kvindelig historiker i 1959 fik arkivansættelse« (s. 79) – det var iøvrigt hende selv! Var det et bevidst valg? Vi ved det ikke, og der var sikkert mange individuelle grunde.

Astrid Friis blev spurgt: »Astrid Friis indgick inte äktenskap. Ann-Sofie Ohlander hävder att många pionjärer bland kvinnoforskarna frivilligt avstod från att bilda familj. Det svarar mot en vanlig uppfattning, att forskning kräver speciella offer av en kvinna. När Astrid Friis fick en intervjufråga om dessa offer från en journalist i Nationaltidende 1952, svarade hon med att framhäva att man som kvinna ofta tvingas at välja bort mycket och att ens ständigt sårade stolthet avskärmar en från manssamhället. Det pris Astrid Friis betalade var ensamhet« (B. O. s. 202). Aagot Ladings ideal »var den selverhvervende kvinde, der samtidig formåede at forene selverhverv og familieliv i et jævnbrydigt ægteskab. Hvorfor giftede hun sig aldrig? Måske opstod muligheden bare aldrig, og der er en del, der tyder på, at hun privat led af visse hæmninger og måske en form for seksualangst eller livsangst. Bofællesskabet med forældrene var med til at fastholde hende i en datterrolle, som hun aldrig kom helt ud af« (H. R. N. s. 244). Også Ellen Jørgensen »tog sig kærligt af sin mor, der boede hos hende til sin død i 1928« (N. D. s. 186). Hun levede alene, skriver Nanna Damsholt. »Om det var efter eget ønske har jeg ikke fundet spor af i brevene på Det kongelige Bibliotek. Men Thelma Jexlev har nok ret i sin konstatering i sin artikel om Ellen Jørgensen i Dansk Biografisk Leksikon: hun opfattede sin forskning og sit arbejde som sit fornemste kald og forpligtelse« (s. 190). – På den anden side: Johs. Steenstrup var jo også ungarl!

Der er mange flere kvindelige historikere i denne bog, end jeg har kunnet nå at omtale i det foregående. De sad – og sidder også nu – på museer, i arkiver, i gymnasieskolen, på Det kgl. Bibliotek, hvor de gjorde og gør en indsats, de kan være stolte af. Og de holder sig ikke tilbage fra chefstillingerne heller. Aagot Lading blev rektor for Rysensteen Gymnasium, forud for hende gik to kvindelige historikere, og efter hende kom een til. Mange flere sidder spredt ud over landet. Ellen Jørgensen var leder af håndskriftsamlingen på Det kgl. Bibliotek, også i dag bestrides denne stilling af en kvindelig historiker. To af de fire landsarkivarer er i dag kvinder, og af tre nyoprettede chefstillinger ved Rigsarkivet, blev den ene besat med en kvinde (dette er min positive fortolkning af kendsgerningerne, Grethe Ilsøes negative kan læses s. 80). Ca. en trediedel af landets museer har kvindelige ledere eller kvinder i lederstilling (K-E. H. s. 103. – Langt fra alle museumsfolk er dog historikere). Men selvfølgelig er det ikke idel lykke altsammen. Grethe Ilsøe kan således fastslå: »Oversigten lader ingen tvivl: ansættelse af kvinder i arkivarstillinger sker almindeligvis i perioder med høj beskæftigelse af/mangel på akademikere. I perioder med lav beskæftigelse/overproduktion af akademikere ansættes ingen kvinder i arkivarstillinger. 1978-

1992 er således nyansat 13 mænd og NUL kvinder!« (s. 64). Det er derfor kun en ringe trøst, at forfatteren kan konstatere (s. 84), at der i 1993 omsider blev ansat en kvinde.

Værst står det dog til på universiteterne. Den 25. december 1945 udgjorde kvindeandelen af lærerstaben i historie ved Københavns Universitet 33%, i maj 1994 – knap 50 år senere – er den 3 1/2%. I 1945 var der tre professorer, og Astrid Friis var lige blevet den ene. I 1994 er der 28 fastansatte lærere ved Institut for Historie, heraf een kvinde. Stort bedre ser det ikke ud ved de andre universiteter og universitetscentre. I Århus er der een, det samme i Odense. Af universitetsansatte kvindelige historikere ansat uden for de historiske institutter er der i København to, på AUC ligeledes to og på RUC een (s. 31). Kun denne sidste er professor, de øvrige er docenter eller lektorer. I 1960'erne og 70'erne gennemgik universitetsuddannelserne i Danmark en voldsom ekspansion. Tre nye universiteter/centre blev oprettet, og lærerstaben ved de to gamle universiteter blev væsentligt udvidet. Det skete gennem en løbende oprettelse af såkaldte amanuensis-stillinger, der senere blev omdannet til adjunkt/lektor-stillinger. Der blev hermed etableret en helt ny stillingsstruktur ved universiteterne (og -centrene), idet lærerstaben nu omfatter både professorer og lektorer/adjunkter. Men denne situation forstod kvinderne altså ikke at udnytte, og det er så meget desto mere ironisk, som det netop var i disse to årtier, at kvindebevægelsen fik sin anden storhedstid. Det må nødvendigvis afføde spørgsmålet: blev kvinderne bevidst holdt ude eller var der andre mekanismer på spil?

Bente Rosenbeck tager i sin artikel om »Kønnets grænser« problemet op på det mere generelle plan: »Det har vist sig meget svært [for kvinder] at trænge ind i videnskaben. Det er og bliver uigennemskueligt, hvor årsagen skal søges. Sandsynligvis er der tale om både interne og eksterne årsager . . . En enkelt norsk undersøgelse af Elisabeth Furst *Kvinner i Akademia – en inntrengere i en mannskultur?* fra 1988 har kigget bedømmelsesudvalgene over skuldrene og har vist, at bedømmelser hviler på et skøn, som implicit kan have køn som fortolkningsramme. Forskersamfundet er således ikke kønsneutralt. Et andet problem er, at der opslås stillinger inden for områder, som nogle vurderer som vigtige og vigtigere end andre områder. Men hvem har magten til at definere, hvad der er vigtigt, og dermed hvad der skal opslås stillinger indenfor? . . . Kirsten Grønbæk Hansen har i 1988 og 1989 undersøgt to humanistiske og et samfundsvidenskabeligt institut [ikke historie]. Det var en undersøgelse, der ikke handlede om køn, men hvor det viste sig, at de kvindelige forskere kom til at fremstå som en særlig gruppe på institutterne. . . . Det væsentligste fællestræk var, at kvinderne simpelthen forsvandt ud af

materialet. Kvindernes usynliggørelse foregik umærkeligt og skjult, og det skete i et miljø, som alle parter opfattede som kønsneutralt. På et universitet foregår der en kamp om både magten og den faglige prestige. . . . De, der arbejder i systemet, vælger kolleger, der er »ligesom dem selv«. . . . Pointen er, at selektionsmekanismen er skjult for alle« (B. R. s. 18).

Der kan være meget rigtigt i disse iagttagelser, jeg tror bare ikke argumenterne holder på den danske situation i 1960'erne og 70'erne. Det er min opfattelse, som jeg dels har argumenteret i det foregående og dels har oplevet det selv, at det danske universitetshistorikermiljø ikke var kønsdiskriminerende. Der var ingen undertrykkelse eller forskelsbehandling, snarere tværtimod. Men det er værd at erindre sig, at indtil uddannelseseksplosionen i 1960'erne og 70'erne, var kvindeandelen af de studerende vel højst 20 %. Det var af disse universitetslærerne skulle rekrutteres, og det samtidig med, at der også blev stillinger i gymnasieskolen. Mange højtbegavede kvindelige historikere valgte gymnasieskolen, seminarier eller arkiver og ikke universitetet. Jeg ved det, for de var mine veninder og studiekammerater, men jeg ved ikke, hvorfor de gjorde det. Hvad jeg ved, er derimod, at mange fremragende kvindelige stipendiater sidenhen blev fanget i den fælde, der hed ansættelsesstop ved universiteterne. Det var jo kun et lille ti-år, fra midt i 1960'erne til midt i 1970'erne, at der var reelle ansættelsesmuligheder ved de danske universiteter. En af de allerførste nyoprettede stillinger i historie ved Københavns Universitet blev i 1963 besat med en kvinde, det blev den sidste også, det var i 1972. Det var det hele. – Til gengæld kan der så være grund til at spørge, og dette forekommer mig et såre relevant spørgsmål: Hvilken indflydelse har de sidste tyve års massivt manddominerede universitetslærermiljø haft, og hvilken indflydelse vil det også fremover få, for rekrutteringen af kvindelige historikere i Danmark? Problemet er nemlig, og jeg tror det er et overset problem, at uddannelseseksplosionen også betød en fremmedgørelse i forholdet mellem lærere og studerende. Det lille universitetsmiljø, som bogen beskriver, hvor alle kendte hinanden, blev erstattet af store hold og mange lærere. Det var en helt anden situation, og er det stadig. Hvem trænger igennem, og på hvilke præmisser?

Til sidst, efter læsningen af denne tankevækkende bog og udgydelsen af disse mange ord, føler jeg trang til at stille et sidste spørgsmål: Hvorfor er det overhovedet så væsentligt at kvinder studerer historie og bliver historikere? Engagerede kvindehistorikere som Nanna Damsholt, Grethe Jacobsen og Bente Rosenbeck vil utvivlsomt svare, at det er vigtigt og nødvendigt, ja at det i den sidste ende er en i videste forstand politisk

mission: Gennem kvinders studium af kvindernes situation gennem tiderne bliver kvinderne for første gang synlige, ikke bare i historien, men igennem den også i det moderne samfund. Kvindehistorien bliver på een gang et våben i kvindekampen og en fornyelse af historievitenskaben. Det er et vægtigt og fuldgyldigt svar, men gives der ikke andre? Er det ikke bare en menneskeret, og ikke specielt hverken en mande- eller kvinderet at begive sig ud i det erkendelsesprojekt, der hedder videnskab? Er kønnet det eneste problem i hele verden? Mit svar må derfor blive, at det ikke er mere væsentligt, at kvinder bliver historikere end at mænd bliver det, men det er heller ikke mindre væsentligt, for de har samme ret til at orientere sig i tilværelsen. Kvinder skal bedrive historie – eller alt muligt andet – ikke fordi de formodentlig er hverken værre eller bedre til det end mænd, men fordi det er deres ret – og forhåbentlig glæde og fornøjelse.

Inga Floto

CARL-AXEL GEMZELL: Om politikens förvetenskapligande och vetenskaps politisering. Kring välfärdsstatens uppkomst i England. Del I. Teoretisk Inledning. 55 s. Samtidshistoriske studier nr. 2, 1989. Del II. Ställföreträdarna. 373 s. Samtidshistoriske studier nr. 4, 1993. Del III. Föreningen av motsatser. 396 s. Samtidshistoriske studier nr. 3, 1989. København, Historisk Institut.

Allerede i overskriften findes to vigtige nøgler til læsningen af Carl-Axel Gemzells store arbejde om det britiske velfærdsstatsprojekt i første halvdel af det 20. århundrede. For det første, er der tale om et trebindsværk med den lidt usædvanlige tilblivelseshistorie, at første og sidste bind blev publiceret først, det mellemste senest. For det andet ordet 'kring' i hovedtitlen: dette er ikke endnu en oversigt over faserne i den britiske velfærdsstats tilblivelse. Det er en diskussion af en række modeller for forståelsen af statsmagtens vækst i de vestlige samfund i vort århundrede, med anvendelse af velfærdsdebatten i 30ernes Storbritannien som eksempelvis af de træk i processen, forfatteren er mest interesseret i. Fremstillingen er desuden lagt analytisk snarere end kronologisk an – det er eksempelvis først på s. 312 i del III at læseren møder en samlet skildring af den lovgivning fra 1908-11 som var forløber for Attleeregeringens velfærdsreformer efter 1945.